

УДК 355.4

А.С. Луценко

Харківський університет Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба, Харків

АНАЛІЗ ДОСВІДУ СТВОРЕННЯ, ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ПІДГОТОВКИ СИЛ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ

В статті проведено аналіз структури, загальної чисельності, систем добору і підготовки військовослужбовців, сучасного стану і перспектив розвитку сил спеціальних операцій країн НАТО.

Ключові слова: спеціальна операція, сили спеціальних операцій.

Вступ

Розпад СРСР та подальше фактичне припинення "холодної війни" призвели до кардинального перегляду військових доктрин провідними країнами світу та міжнародними військовими організаціями (зокрема НАТО). Глобалізація та широка інтеграція (в тому числі військова) країн в наднаціональні об'єднання практично виключили можливість повномасштабного військового конфлікту між провідними країнами світу. Звичайні збройні сили (ЗС) розглядаються в першу чергу як фактор стримування від можливої агресії з боку недружніх країн. В той же час, швидкі зміни міжнародної військово-політичної обстановки призвели до появи нових світових загроз: міжнародний тероризм, піратство, діяльність незаконних збройних формувань, сепаратистських рухів та релігійних екстремістських організацій, розповсюдження зброї масового знищення та незаконний обіг наркотичних засобів, гуманітарні кризи, громадянські війни та агресивні політичні режими в третій країнах світу, що призводять до ескалації військово-політичної обстановки, соціальної напруги та проявів кризових явищ на світовому рівні, тощо. Ці загрози носять військовий, економічний та соціальний характер і є актуальними практично для всіх провідних країн світу, а також країн Чорноморсько-Кавказького регіону, у тому числі і для України. Практика боротьби з цими загрозами показала вкрай низьку ефективність застосування звичайних збройних сил у відповідних операціях. Тому актуальним стало створення в структурі збройних сил формувань спеціального характеру, які здатні адекватно реагувати на нові виклики і загрози національній безпеці – сил спеціальних операцій (ССО).

Розвиток ССО ЗС України потребує проведення детального аналізу стану та перспектив подальшого розвитку ССО провідних країн. Тому аналіз досвіду створення, тенденцій розвитку ССО є важливою і актуальною задачею.

Метою статті є аналіз структури, загальної чисельності, систем добору і підготовки військовослужбовців, сучасного стану і перспектив розвитку ССО країн НАТО.

Аналіз питання

Визначення поняття ССО досить багато. У спеціальній доповіді, підготовленій для конгресу США Дослідницькою службою Бібліотеки конгресу, визначено: "ССО є елітними спеціалізованими військовими частинами, які можуть проникнути "за лінію фронту" по суші, морю або по повітрях для проведення різноманітних операцій, багато з яких є таємними" [1].

Офіційне видання Міністерства оборони США визначає ССО, як "регулярні і резервні компоненти збройних сил, створені Міністром оборони, спеціально підготовлені, навчені і озброєні для проведення і підтримки спеціальних операцій" [2].

В свою чергу спеціальні операції (СО) – це військові дії, що здійснюються спеціально призначеними, організованими, підготовленими та оснащеними військами, із застосуванням оперативних технологій та методів, які не є притаманними для звичайних збройних сил.

Така діяльність ведеться протягом всієї низки військових операцій, незалежно або із узгодженням з операціями звичайних ЗС, для досягнення політичної, військової, психологічної та економічної цілей [3].

Спеціальні операції (СО) мають цілий ряд особливостей і відмінностей від звичайних військових операцій. Найважливішими з них, за поглядами американських фахівців, є наступні моменти [4]:

– зазвичай СО носять наступальний характер, відрізняються високим фізичним, політичним ризиком і спрямованістю на значущі для противника, важливі і найбільш уразливі цілі;

– мають політико-військовий характер і потребують контролю на національному рівні. Як правило, вони вимагають ретельного планування і всебічної взаємодії з іншими видами і родами військ, державними структурами;

– проводяться як на суші, на морі так і в повітрі;

– зазвичай носять таємний характер;

– як правило, СО проводяться тоді, коли використання звичайних збройних сил небажано, або неможливо з військових або політичних причин;

– для досягнення успіху при проведенні СО особливу роль відіграють раптовість, забезпечення безпеки своїх сил, сміливість і введення в оману;

– як правило, СО проводяться на значних відстанях від своїх баз, що вимагає відповідних засобів зв'язку і спеціальних засобів для доставки в район операції і подальшої евакуації;

– ці операції можуть вимагати тривалої і рутинної роботи по організації, підготовці і навчанню місцевих повстанських сил, що проводиться в національних інтересах США;

– для проведення СО часто необхідне «точкове» застосування сили, використання зброї як найсучасніших, так і традиційних типів, при цьому велика частина оснащення і озброєння не підпадає під стандарти міністерства оборони;

– СО проводяться, головним чином, спеціально відібраним і підготовленим особовим складом, організованим в невеликі підрозділи, що створюються для виконання специфічних завдань або для дій в специфічному середовищі. Для виконання бойових завдань часто необхідне добре знання культури і мови (мов) країни, де проводиться спеціальна операція;

– успіх операцій залежить від докладних даних розвідки, чіткого планування, децентралізованих дій і ретельного "програвання" ходу операції.

Як правило ССО створюються на базі з'єднань, частин і підрозділів спеціального призначення. Окрім завдань військового характеру, які виконували ці формування до включення в ССО (як то спеціальна розвідка або диверсійні операції), на них покладаються нові завдання пов'язані з веденням так званих "нетрадиційних бойових дій", (зокрема боротьба з тероризмом, партизанськими угрупованнями, звільнення заручників тощо). Причому діють ССО, як правило, в інтересах військово-політичного керівництва країни та штабів оперативного-стратегічного рівня. Західні аналітики і військові спеціалісти розглядають ці війська як "третю силу", яка разом з ядерними силами і звичайними ЗС повинна забезпечувати національні інтереси держав.

Головна особливість з'єднань і частин ССО полягає в можливості їх застосування не тільки у військовий, але і в мирний час в тих випадках, коли озброєне протиборство сторін ще не досягло масштабів війни, або в період загрози, коли ступінь військових приготувань імовірного противника і відповідно військова безпека досягли таких меж, за якими протистояння агресії і запобігання збитків може досягатися лише за рахунок рішучих превентивних заходів. СО можуть проводитись як за кордоном, так і на своїй території в якості протидії ССО противника (або терористичним загрозам). Крім того, спеціальні сили, які володіють способами ведення так званих "малих війн" як на суші, так і на морі, є основним компонентом, який може бути

ефективно протиставлений новим загрозам і небезпекам, що виникають з боку світового екстремізму і сепаратизму.

Загалом, в залежності від військової доктрини країни, для реалізації цілей військово-політичного керівництва країни в рамках СО на ССО покладаються наступні завдання [5-7]:

– спеціальна розвідка;

– диверсійно-підривна діяльність;

– організація партизанських дій та рухів опору, організація актів саботажу з метою порушення його систем державного управління, управління військами та зброєю, які можуть проводитись як до, так і після початку воєнних дій;

– проведення психологічних операцій і психологічного впливу на війська противника спрямованих на деморалізацію населення та особового складу збройних сил противника, силові (безпосередні) дії, що обмежені за масштабом, часом, завданням і місцем проведення на території противника, щодо захоплення, знищення (виведення з ладу) важливих об'єктів;

– ліквідація або захоплення, з подальшою доставкою на свою територію визначених посадових осіб, документів, зразків озброєння та військової техніки;

– боротьба з тероризмом, яка включає в себе проведення антитерористичних, контртерористичних операцій та операцій, направлених на ліквідацію наслідків терористичної діяльності;

– боротьба з розповсюдженням зброї масового ураження;

– надання допомоги іноземним державам у забезпеченні їх внутрішньої безпеки;

– заходи з питань цивільного адміністрування на території військового конфлікту;

– інформаційні операції;

– будь-яка інша діяльність, що може кваліфікуватись як СО.

Крім того ССО можуть використовуватись в сферах зовнішньої військово-політичної діяльності країн для:

– підтримки коаліційної діяльності (для країн-учасниць військових коаліцій);

– боротьби з міжнародним піратством;

– проведення бойових пошуково-рятувальних операцій;

– боротьби з розповсюдженням наркотиків;

– проведення заходів щодо гуманітарного розмінування або спеціальних дій з інженерно-саперного забезпечення;

– надання гуманітарної допомоги;

– заходів щодо надання допомоги з питань безпеки, а також стримування та поширення регіональної нестабільності.

Підрозділи, частини та з'єднання ССО, як правило, входять до складу видів ЗС країн і об'єднані в

самостійні командування (з'єднання) ССО сухопутних військ (СВ), військово-морських сил (ВМС) і військово-повітряних сил (ВПС).

При цьому ССО видів ЗС, як правило, підпорядковуються в оперативному відношенні єдиному органу управління ССО – командуванню (оперативному) або управлінню ССО, яке підпорядковується безпосередньо військово-політичному керівництву країни.

ССО у різних країнах мають відмінності по чисельному, бойовому складу і можливостям. Однак їх організаційна структура, в основному, дуже схожа [8-11].

Як правило, до складу ССО входять штатні з'єднання і частини спеціальних операцій видів ЗС з органами управління по напрямках оперативного застосування, однак при вирішенні конкретних завдань ССО можуть також посилюватись іншими частинами та підрозділами спеціального призначення ЗС. Зокрема, при проведенні спеціальних операцій для посилення можливостей підрозділів ССО можуть залучатися інженерні частини та підрозділи, підрозділи РХБЗ, воєнно-транспортна авіація, ударна авіація; транспортно-десантні засоби ВПС і ВМС, повітрянодесантні частини і підрозділи та підрозділи морської піхоти.

Загальна частка ССО в структурі ЗС складає, як правило, близько 2% від загальної чисельності ЗС з урахуванням підрозділів забезпечення. Світовий досвід показує, що ця цифра не є граничною, однак подальше її збільшення потребує значних фінансових витрат в силу надзвичайно високих вимог до професійної підготовки військовослужбовців ССО. Однак в деяких країнах, наприклад в Турції, цей відсоток становить близько 12% [12]. Цей факт пояснюється тим, що країна знаходиться в стані постійного конфлікту з курдськими сепаратистами.

Значна увага в структурі ССО приділяється підрозділам планування, всебічного забезпечення проведення операцій та повсякденної діяльності (від інформаційно-аналітичного до медичного). Така увага обумовлюється специфікою застосування ССО і відповідно значними вимогами до всебічного забезпечення дій і управління підрозділами ССО в будь-яких умовах, на значному віддаленні від основних баз з урахуванням мінімального часу на підготовку до проведення операції (від кількох годин до кількох діб).

Зважаючи на перелік функцій ССО, розробка і забезпечення потреб ССО у сучасній зброї, спеціальних зразках техніки, спорядженні та майні проводиться з урахуванням специфіки задач, що виконуються. У складі ССО деяких країн НАТО є дослідні, інформаційно-аналітичні та випробувальні підрозділи [8, 10]. На їх базі проводяться дослідні роботи, направлені на розробку вимог зі створення та обгру-

нтування рішень щодо закупівлі необхідних зразків озброєння та військової техніки (ОВТ), проведення тестувань нових зразків ОВТ, а також спорядження, запропонованих для оснащення ССО. Крім того, зазначені підрозділи займаються розробкою і експертним оцінюванням нових тактичних прийомів і способів дій підрозділів спеціального призначення.

Організаційно до складу видових компонентів ССО входять школи і навчальні підрозділи, які в разі потреби об'єднуються у навчальні центри і призначені для підготовки особового складу за всіма спеціальностями.

Крім функцій з початкової перепідготовки, на навчальні центри покладаються завдання з відбору кандидатів для проходження служби в частинах спеціального призначення. Підрозділи ССО комплектуються, як правило, військовослужбовцями, які проходять службу за контрактом. Відбір кандидатів до частин ССО проводиться на добровільній основі з числа офіцерів, сержантів та солдатів які мають досвід служби в ЗС, необхідні фізичні, практичні навички та морально-психологічні якості.

Загалом можна відзначити, що система підготовки військовослужбовців ССО є тривірневою [13]:

1-й рівень – є початковим етапом підготовки особового складу (молодого поповнення). Причому слід зазначити, що під "молодим поповненням" розуміється не цивільна молодь, щойно призвана на військову службу, а сержанти і офіцери, що вже проходять службу на постійній основі або в резерві (як правило не менше 3 років) і мають базову військову підготовку за профілем. Початкова підготовка проводиться на базі спеціалізованих шкіл та навчальних центрів видових компонентів ССО.

2-й рівень – вдосконалення індивідуальної бойової підготовки та бойової злагодженості підрозділів ССО. Проводиться, як правило, на базі штатних або навчальних підрозділів у складі окремих частин і з'єднань.

3-й рівень – підвищення академічної та військової кваліфікації особового складу (в першу чергу командного), зокрема до оперативного-тактичного та оперативного-стратегічного рівня.

Підготовка військовослужбовців ССО є достатньо універсальною, що дозволяє їх застосування за призначенням в будь-яких регіонах світу. Однак при підготовці широко практикується навчання з урахуванням особливостей географічного регіону в якому планується застосування конкретного підрозділу, в тому числі відповідна мовна підготовка.

Командування ЗС країн НАТО постійно проводить заходи щодо посилення, підвищення рівня бойового вишколу частин і підрозділів ССО, що свідчить про прагнення мати в своєму розпорядженні ефективний інструмент для адекватного реагування на сучасні загрози і ризики національної безпеки.

Продовжується тенденція нарощування чисельності ССО, особливо у тих країнах, де чисельність ССО становить близько 1% від загальної чисельності ЗС. Проводяться реформи по збільшенню можливостей підрозділів з проведення довготривалих військових і спеціальних місій. Збільшуються асигнування як на підготовку і утримання ССО, так і на закупівлю нових зразків спеціального озброєння і спорядження.

Висновки

Таким чином, керівництво країн НАТО розглядає ССО як один з найбільш дієвих військових інструментів, використовуваних для посилення свого політичного і військового впливу у світі.

Формування ССО знаходяться в постійній готовності до негайного застосування, як у військовій, так і в мирній час і можуть виконувати поставлені завдання у взаємодії з звичайними підрозділами ЗС так і самостійно. Загальна частка ССО в структурі ЗС складає, як правило, близько 2% від загальної чисельності ЗС з урахуванням підрозділів забезпечення. До складу ССО входять штатні з'єднання і частини СО видів ЗС з органами управління по напрямках оперативного застосування. Підготовка військовослужбовців ССО є достатньо універсальною, різносторонньою та надзвичайно напруженою, що забезпечує їх негайне застосування за призначенням в будь-яких регіонах світу. Високий рівень фінансування заходів бойової підготовки та матеріально-технічного забезпечення дає змогу постійно підтримувати високий професійний рівень військовослужбовців ССО для виконання ними всього спектру спеціальних (специфічних) завдань.

Список літератури

1. *Special Operations Forces in Operation Enduring Freedom: Background and Issues for Congress. Congressional Research Service. Report for Congress. Order Code RS21048. October 15, 2001.*

2. *Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms. Joint Publication 1-02. (JP 1-02). 12 April 2001. As Amended Through 5 June 2003.*

3. *AAP-6. NATO glossary of terms and definitions (english and french). – 2008.*

4. *Joint Doctrine Encyclopedia. – July 1997. – P. 644-646.*

5. *Довгий А. Взгляды командования НАТО на боевое применение сил специальных операций / А. Довгий // Зарубежное военное обозрение. – 1996. – № 8. – С. 8-12.*

6. *Попов И.М. Война будущего: взгляд из-за океана. Военные теории и концепции современных США / И.М. Попов. – М.: АСТ-Астрель, 2004. – 444 с.*

7. *The Special Operations Forces Posture Statement. 2003-2004. Washington, D.C. – 2003.*

8. *Сайт "Специальные операции" [Электронный ресурс]. – Режим доступа к сайту: <http://www.special-operations.com>.*

9. *Мосалев В. Силы спецназначения Бундесвера / В. Мосалев // Зарубежное военное обозрение. – 2003. – № 9. – С. 33-36.*

10. *Шмелев Ю. Силы специального назначения Великобритании / Ю. Шмелев // Зарубежное военное обозрение. – 2006. – № 9. – С.27-33.*

11. *Дмитриев В. Силы специального назначения сухопутных войск Италии / В. Дмитриев // Зарубежное военное обозрение. – 2007. – № 10. – С.32-38.*

12. *Гройсман Е. Спецназ зарубежья: Турецкий спецназ. Бордовые беретты [Электронный ресурс] / Е. Гройсман, С. Козлов // Братиска: журнал. – 2005. – №9. – Режим доступа к журналу: <http://www.bratishka.ru>.*

13. *Майков Н. Трансформация модели обучения личного состава сил специального назначения США / Н. Майков // Зарубежное военное обозрение. – 2008. – № 3. – С.38-44.*

Надійшла до редколегії 1.03.2010

Рецензент: д-р техн. наук, проф. Є.Л. Казаков, Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків.

АНАЛИЗ ОПЫТА СОЗДАНИЯ, ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ И ОСОБЕННОСТЕЙ ПОДГОТОВКИ СИЛ СПЕЦИАЛЬНЫХ ОПЕРАЦИЙ

А.С. Луценко

В статье проведен анализ структуры, общей численности, систем отбора и подготовки военнослужащих, современного состояния и перспектив развития сил специальных операций стран НАТО.

Ключевые слова: специальная операция, силы специальных операций.

ANALYSIS OF EXPERIENCE, TRENDS DEVELOPMENT AND FEATURES OF THE PREPARATION OF SPECIAL OPERATIONS FORCES

A.S. Lutsenko

The article analyzes the structure, the total population, selection and training of military personnel, the current state and prospects of special operations forces of NATO countries.

Keywords: special operation, special operations forces.